

Նարե ԶՈՐԱՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՄԻՋՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎՆԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Գլոբալացման գործընթացը վերջին տարիներին առավել մեծ կարևորություն է ստացել, և միջպետական համագործակցությունը տարբեր մասնագիտական ոլորտներում ճանաչվել է որպես առաջնային նախապայման ցանկացած պետության բնականոն զարգացման համար: Հաշվի առնելով այս զարգացումը՝ կարելի է ասել, որ միջազգային իրավունքը այժմ վճռորոշ դեր է կատարում յուրաքանչյուր պետության՝ միջազգային հարթակում ըստ հավուր պատշաճի ներկայանալու համար:

Միջմշակութային իրավական հաղորդակցություն տեղի է ունենում տարբեր լեզուներով տարբեր իրավական համակարգերի միջև, և նման հաղորդակցությունը ընդհանրապես ունենում է հստակ նախանշված նպատակ:

Այս աշխատանքը միտված է ներկայացնելու որոշակի հստակ խնդիրներ, որոնք առաջանում են իրավական տարբեր համակարգերի միջմշակութային հաղորդակցության ժամանակ: Հոդվածն անդրադառնում է միջազգային իրավաբանական պրակտիկայում վճռորոշ դեր կատարող թարգմանական առանձնահատկություններին:

Քանալի բառեր. *թարգմանության համարժեքություն, աղբյուր և թիրախ լեզուներ, միջմշակութային իրավական հաղորդակցություն, ընդհանուր իրավունք, քաղաքացիական իրավունք, դատական հիերարխիա, կորպորատիվ իրավունք, իրավաբանական խոսույթ*

Իրավաբանական թարգմանության մեջ, որպես կանոն, ծագում են մի շարք բառային և եզրութաբանական խնդիրներ.

- 1) իրավական հասկացությունների թարգմանության համարժեքության հիմնահարցերը,
- 2) իրավաբանական եզրույթներ, որոնք առնչվում են իրավունքի և իրավական ինստիտուտների հետ,
- 3) հոմանիշների հիմնահարցը,
- 4) եզրութաբանական դժվարություններ, որոնք առաջանում են լեզվաբանական անորոշությունից՝ բազմիմաստություն, անհստակություն և այլն:

Հաշվի առնելով իրավական թարգմանության բնույթը, որն ըստ իրավական խոսույթի պահանջների՝ ընդհանուր առմամբ հետևում է հստակ սահմանված նպատակի, թարգմանության գործառնական մոտեցումները (the functionalist approaches), հատկապես Հ. Վերմերի

/Vermeer, 1987: 25-33/ *սկոպոս* տեսությունը (the *skopos* theory), կարծես թե տալիս են համապատասխան տեսական մոտեցումներ: Սկոպոս տեսության հետևողական կիրառման դեպքում, անշուշտ, կշառի հատկապես իրավաբանական թարգմանության ոլորտը, քանի որ ըստ այդ տեսության՝ շեշտադրվում է թարգմանության հստակ սահմանված *նպատակի* կարևորությունը, որը Վերմերը սահմանում է որպես *սկոպոս* /հունարեն՝ *նպատակ* կամ *մտադրություն*/, որն էլ իր հերթին սահմանում է թարգմանական հնարներն ու ռազմավարությունները, որոնք օգտագործվում են համապատասխան գործառնական մոտեցմամբ թարգմանության համար:

Ըստ Վերմերի՝ թարգմանությունը դիտվում է որպես միջմշակութային փոխանցում, որտեղ և՛ աղբյուր, և՛ թիրախ լեզուները համապատասխանաբար իրենց մշակույթների մի մասն են կազմում. հետևաբար թարգմանիչը պետք է լինի միջմշակութային փորձագետ: Ինչպես նշում է Նորդը, «թարգմանել նշանակում է համեմատել մշակույթները» /Nord, 1997: 34/: Եթե իրավական համակարգը համարում ենք մշակույթի կարևոր մաս, ինչն ամրագրվում է Վերմերի՝ մշակույթի սահմանմամբ, այսինքն՝ անհատը՝ որպես իր հասարակության անդամ, պետք է իմանա բոլոր նորմերի և կոնվենցիաների ամբողջությունը, որպեսզի լինի «բոլորին նման» կամ «բոլորից տարբեր», որն էլ իր հերթին բխում է օրենքի և իրավական համակարգերի մի շարք ընդհանուր ընդունված սահմանումներից, ապա իրավական թարգմանիչը պետք է լինի միջգիտակարգային փորձագետ թարգմանության բնագավառում՝ օժտված համապատասխան իրավական համակարգերի մանրակրկիտ գիտելիքներով:

Իրավական համակարգերը գոյություն ունեն անկախ իրենց իրավական լեզուներից և ստեղծվում են՝ ելնելով սոցիալական ու քաղաքական հանգամանքներից: Իրավական լեզուների և իրավական համակարգերի միջև չկա անմիջական փոխկապակցվածություն: Մի իրավական համակարգ կարող է օգտագործել իրավական տարբեր լեզուներ (Կանադա, Շվեյցարիա, երկլեզու տարածքներ Սլովենիայում, Ավստրիայում, Իտալիայում, Բելգիայում և այլն), մինչդեռ միալեզու տարածքը կարող է բաժանվել իրավական տարբեր համակարգերի, ինչպես, օրինակ, Միացյալ Թագավորությունում կամ ԱՄՆ-ում /Kocbek, 2006: 239/:

Հաուզը առաջարկում է լեզուների երկու տարբերակում՝ *լեզուներ հաղորդակցման համար* և *լեզուներ նույնականացման համար* /House, 2001: 82/:

Որպես տեխնիկական լեզու՝ յուրաքանչյուր իրավական լեզու ունի հատուկ բառապաշար, որը նշանավորվում է իր բարդությամբ և առանձնահատկություններով, քանի որ այն կապված է կոնկրետ իրավական համակարգին: Ի տարբերություն այլ գիտությունների և առարկաների՝ գոյություն չունի համընդհանուր իրավական լեզու, որը բնորոշում և արտահայտում է համընդհանուր հասկացություններ, ինչպես, օրինակ,

մաթեմատիկայի կամ բժշկության մեջ: Յուրաքանչյուր իրավական լեզու արտացոլում է համապատասխան իրավական համակարգի պատմությունը, էվոլյուցիան (զարգացումը) և մշակույթը /Cao, 2007: 23/: Յուրաքանչյուր հասարակություն ունի իր իրավական հասկացությունները, նորմերը և օրենքների կիրառման ուղիները:

Յուրաքանչյուր պետություն (երբեմն՝ նույնիսկ որոշակի շրջաններ պետության ներսում) մշակել են անկախ իրավական տերմիններ: Մինչդեռ բազմալեզու միջազգային իրավաբանական տերմինաբանությունը ստեղծվում է միջազգային իրավական համակարգերի շրջանակներում (օրինակ՝ ՄԱԿ-ի միջազգային իրավունքը):

Տվյալներտը և Կյոցը տարբերակում են ութ հիմնական իրավական ընտանիք՝ *հռոմեական, գերմանական, սկանդինավյան, ընդհանուր իրավունք, սոցիալիստական, հեռավոր արևելյան իրավունք, իսլամական և հինդուական իրավունքներ* /Zweigert and Kötz, 1992: 68-72/: Մեր օրերում աշխարհի երկրների 80%-ը պատկանում է երկու առավել ազդեցիկ իրավական համակարգերին՝ **«ընդհանուր իրավունքին»** և **«քաղաքացիական իրավունքին»**, որոնք կազմում են ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի ընտանիքը: *Ընդհանուր իրավունքի* ընտանիքին են պատկանում Անգլիայի և Ուելսի, ԱՄՆ-ի, Ավստրալիայի, Նոր Զելանդիայի, Կանադայի իրավական համակարգերը, Անգլիայի նախկին գաղութները Աֆրիկայում և Ասիայում, ինչպիսիք են Նիգերիան, Քենիան, Սինգապուրը, Մալայզիան և Հոնկոնգը: Իսկ *քաղաքացիական իրավունքի* երկրներն են Ֆրանսիան, Գերմանիան, Իտալիան, Շվեյցարիան, Ավստրիան, Լատինական Ամերիկայի երկրները, Թուրքիան, որոշ արաբական պետություններ, Հյուսիսային Աֆրիկայի երկրները, Ճապոնիան և Հարավային Կորեան: Հայաստանի Հանրապետությունը ևս դասվում է «քաղաքացիական իրավունքի» երկրների շարքին, իսկ ՀՀ Սահմանադրությունը հիմնված է Ֆրանսիայի Սահմանադրության մոդելի վրա:

Որոշ իրավական համակարգեր ստեղծվել են «ընդհանուր իրավունքի» և «քաղաքացիական իրավունքի» խառը ազդեցության միջոցով. դրանք են Իսրայելը, Հարավային Աֆրիկան, Կանադայի Քվեբեկ նահանգը, ԱՄՆ-ի Լուիզիանա նահանգը, Շոտլանդիան, Ֆիլիպինները և Հունաստանը: Ըստ Կաոյի՝ ԵՄ-ի իրավական համակարգը ևս դասակարգվում է որպես խառը իրավասություն /Cao, 2007: 21/: Ուստի ակնհայտ է, որ իրավական համակարգերի կամ ընտանիքների միջև թարգմանության ժամանակ ոչ թե թարգմանության մեջ ներգրավված լեզուների փոխկապվածությունն է կարևոր, այլ իրավաբանական համակարգերինը. հենց դա է որոշում **իրավական հասկացությունների թարգմանելիության մակարդակը**:

Սակայն, բացի թարգմանության մեջ ներգրավված իրավական համակարգերի փոխկապվածությունից, պետք է հաշվի առնել նաև աղբյուր և թիրախ լեզուներին առնչվող այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք

են տվյալ լեզվին բնորոշ *բառապաշարային, գործարանական, հաղորդակցական, խոսույթային* առանձնահատկությունները:

Միջմշակութային իրավական հաղորդակցության կարևոր պայման է օտարալեզու իրավաբանական խոսույթի հետ աշխատանքը: Դրա համար անհրաժեշտ է տարբերակել **իրավաբանական խոսույթի հիմնական ժանրերը**:

Անիսիմովան առանձնացնում է իրավաբանական խոսույթի գրավոր ժանրերը՝ *օրենսդրական տեքստ, պայմանագիր, դատաիրավական համակարգի հետ կապված փաստաթղթեր (դատական որոշում, բողոքարկում և այլն), ֆիզիկական և իրավաբանական անձերի փաստաթղթերը՝ վկայական, անձնագիր, արտոնագիր, կարգ և այլն, իրավաբանական լրագրություն, իրավական դոկտրինա, այսինքն՝ գիտական տեքստ և բանավոր ժանրեր՝ իրավաբանական խորհրդատվություն, դատական խոսք, ճառ /դատարանում մեղադրյալի/փաստաբանի ելույթ, երդման բերել, վկաների հարցում/, ոստիկանության հարցաքննություն /Анисимова, 2000: 417/:*

Միջմշակութային հաղորդակցման հմտությունների զարգացման տեսանկյունից կարևոր է այն, որ իրավաբանական խոսույթը ներառում է իրավունքի հասկացությունների լայն շրջանակ, օրինակ՝ *ապացույց, արժանապատվություն, ճշմարտություն, հայցադիմում, մեղք, օրենք, զրպարտանք, իրավունք, արդարադատություն, արժանապատվություն, վկա, դատ, պատիվ, դատավճիռ* և այլն:

Իրավաբանական տեքստի բովանդակային պլանի վերլուծության արդյունքում հնարավոր է դառնում առանձնացնել իրավաբանական խոսույթի հետևյալ նպատակները՝ տեղեկատվական, վերլուծական, գնահատող, ներագրող, կանխատեսող, որոնք արտահայտվում են ինչպես արտակա (explicit), այնպես էլ ներակա (implicit) միջոցներով:

Իրավաբանական լեզուն ընդհանուր առմամբ բնութագրվում է իր պաշտոնական և չեզոք ոճով, ինչպես նաև նախադասությունների և կառույցների բարդությամբ ու երկարությամբ: Ըստ Բաթիայի՝ այս ամենը «ստեղծում է ըմբռնելիության խոչընդոտներ սովորական ընթերցողների համար և այդպիսով թարգմանչի խնդիրն ավելի դժվար է դարձնում» /Bhatia, 1997: 147/:

Բացի վերը նկարագրված ընդհանրական առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր իրավական լեզու ունի իր քերականական հատկանիշները: Օրինակ՝ հայերեն իրավական տեքստերը բնութագրվում են *կրավորական սեռի, դերբայական դարձվածքների և անդեմ բայաձևերի լայն կիրառմամբ*:

Իր կատարողական բնույթի շնորհիվ իրավական լեզուն սովորաբար օգտագործում է կառուցվածքներ, որոնք հնարավորություն են տալիս արտահայտելու կոնկրետ գործողությունների իրականացում:

պարտականությունների սահմանում, իրավունքների շնորհում, թույլ-տվություն, արգելանք և այլն: Օրինակ՝
 «Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Պատրասխանողը չունի անշարժ գույք, արդեն մեկ տարի է խուսափում է վերոգրյալ գումարը վերադարձնելուց, ինչպես նաև հայցվորին հայտնել է իր բազմաթիվ պարտքերի առկայության մասին, որի պարճառով ի սկզբանե պահանջել էր պայմանագրային կանխավճարը, և հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ հայցի ապահովման միջոցներ չձեռնարկելը կարող է դժվարացնել դատական ակտի կատարումը և ղեկավարվելով «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 3րդ մասով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ և 98-րդ հոդվածներով՝
 դատարանին
 ՄԻՋՆՈՐԴՈՒՄ ԵՄ
 հայցագնի չափով արգելանք դնել Պատրասխանողին պատկանող դրամական միջոցների և գույքի վրա»:

Անգլերենում իրավական լեզուն բնութագրվում է բարդ երկար նախադասությունների, ինչպես նաև միևնույն իմաստներն արտահայտող հոմանշային շարքերի կիրառությամբ, ինչպիսիք են՝ ‘null and void’, ‘give, devise and bequeath’, ‘costs, charges and expenses’, որոնք հաճախ խնդիրներ են առաջացնում թիրախ լեզվով թարգմանելիս, քանի որ համապատասխան հոմանիշներները կարող են բացակայել, ուստի միտքը արտահայտվում է ավելի կարճ կառուցվածքով:

Իրավական համակարգերի թարգմանության ժամանակ պետք է հաշվի առնել երկու իրավական համակարգերի միջև առկա տարբերությունները, ինչպես նաև իրավական տեքստերի բառային, քերականական և ոճական մակարդակները, որոնք իրենց հերթին հանգեցնում են համապատասխան հասկացությունների միջև համարժեքության բացակայությանը:

Իրավաբանական մասնագիտությունների բնագավառում պետության կողմից լիցենզավորված իրավական մասնագետը, որն իրավական հարցերում խորհրդատվություն է տրամադրում հաճախորդներին և ներկայացնում նրանց շահերը դատարանում, ֆրանսերեն կոչվում է *avocat*, գերմաներեն՝ *rechstanwalt*, իտալերեն՝ *avvocato*, ռուսերեն՝ *адвокат*, հայերեն՝ *փաստաբան*: Մինչդեռ անգլո-սաքսոնական իրավական ասպարեզում այն չունի հստակ համարժեք, քանի որ, ըստ համատեքստի, կարող է թարգմանվել որպես *lawyer, counsel, advocate, attorney, solicitor, barrister* կամ *counselor*:

Թարգմանչական դժվարություններ կարող են նաև ներկայացնել դատարանների կառուցվածքի նկարագրության մեջ օգտագործվող բառերը: Անգլիայում դատական հիերարխիան ներառում է. *the House of*

Lords as the ultimate appellate court, the Supreme Court of Judicature, the Court of Appeal, the High Court of Justice, the Crown Court, the County Courts and the Magistrates Courts: Նման կառուցվածքը հազիվ թե համեմատելի է ՀՀ դատական հիերարխիայի հետ, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են *ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ*:

Կորպորատիվ իրավունքը (corporate law) ևս մեկ դաշտ է, որտեղ ակնհայտորեն զգացվում է երկու համակարգերի միջև համարժեքության բացակայությունը: ՀՀ-ում գործարար կազմակերպությունների տեսակներն են. ՍՊԸ (LLC-LTD), ՓԲԸ (CJSC), ԲԲԸ (OJSC) և այլն; Անգլիայում՝ Private Limited Company – Ltd, Private company limited by shares, Private company limited by guarantee, Public Limited Company - PLC, Unlimited company, etc.; Ֆրանսիայում՝ SARL - SàRL (Société à responsabilité limitée) - ≈ private limited company Ltd., SA (Société anonyme) - ≈ public limited company (PLC), SCOP (Société coopérative de production) - ≈ cooperative corporation, SEM (Société d'économie mixte) - ≈ government-owned corporation, SAS (Société par actions simplifiée) - ≈ unlisted public company:

Այսպիսով, իրավական թարգմանության գործընթացում եզրույթների համարժեք փոխանցման համար առաջին հերթին պետք է ուսումնասիրել աղբյուր լեզվի իրավական եզրույթի իմաստը: Այնուհետև իրավական համակարգերի համեմատությունից հետո հարկ է փնտրել թիրախ լեզվի իրավական համակարգում առկա նույն բովանդակությամբ համապատասխան համարժեք: Եթե իրավական համակարգերի միջև չկա փոխկապակցվածություն, և չկան համարժեք տերմիններ, կարող են կիրառվել հետևյալ օժանդակ լուծումները.

- օգտագործել աղբյուր լեզվի տերմինը իր բնօրինակ կամ վերծանված (transcribed) տարբերակով,
- կատարել փոխադրություն (paraphrase) կամ ստեղծել նորաբանություն (neologism),
- կիրառել բառապատճեններ (calques) կամ փոխառություններ:

Ամփոփելով վերոնշյալ դիտարկումները՝ կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ իրավաբանական թարգմանությունը կազմում է միջմշակության իրավական հաղորդակցության առաջնային միջոցը: Այն բարձր մասնագիտական պատրաստվածություն պահանջող ոլորտ է, որտեղ թարգմանիչը պետք է դրսևորի ոչ միայն լեզվական ու թարգմանական խոր ու բազմակողմանի գիտելիքներ, այլև համապատասխան միջգիտակարգային մոտեցում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Vermeer H. J. What does it mean to translate? // *Indian Journal of Applied Linguistics*, 13(2), 1987.
2. Nord Ch. Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained. Manchester: St. Jerome, 1997.
3. Kocbek A. Language and culture in international legal communication // *Managing Global Transitions*, 4 (3), 2006.
4. House J. English as a lingua franca for Europe // *IATEFL 2001: Brighton conference selections*, A. Pulverness (ed.). Whitstable, 2001.
5. Cao D. Translating law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007.
6. Zweigert K., Kötz H. An introduction to comparative law. Oxford: Clarendon, 1992.
7. Анисимова Т.В. Типология жанров деловой речи: риторический аспект: дис. ... д-ра филол. наук. Краснодар, 2000.
8. Bhatia V. Translating legal genres // *Text typology and translation*. A. Trosborg (ed.). Amsterdam: Benjamins, 1997.

Н. ЧОБАНЯН – Проблемы межкультурной юридической коммуникации. – Процесс глобализации приобрел огромное значение в последние годы. Межкультурное правовое общение происходит между носителями разных языков, и такое общение обычно имеет четко определенную цель. Данная статья посвящена изучению некоторых вопросов, возникающих в процессе межкультурной коммуникации между разными правовыми системами. Юридический перевод является первичным средством межкультурного правового общения. В статье рассматриваются некоторые особенности юридического перевода, которые играют решающую роль в практике международного права.

Ключевые слова: эквивалентность перевода, исходный и целевой языки, межкультурное правовое общение, общее право, гражданское право, судебная иерархия, корпоративное право, юридический дискурс

N. CHOBANYAN – Problems of Cross-Cultural Legal Communication. – The process of globalization has gained great importance in recent years. Intercultural legal communication takes place between different legal systems in different languages, and such communication generally has a clearly defined purpose. This paper is aimed at presenting some issues that arise in the process of intercultural communication between different legal systems. Legal translation is the primary means of cross-cultural legal communication. The paper focuses on some translation peculiarities that play a crucial role in the international legal practice.

Key words: translation equivalence, source and target languages, intercultural legal communication, common law, civil law, judicial hierarchy, corporate law, legal discourse